

תוכן עניינים

5.....	מבוא	
6.....	1. סקירה ספרותית	
6.....	1.1 האוכלוסייה הערבית בישראל	
6.....	1.1.1 רב תרבותיות במדינת ישראל	
7.....	1.1.2 השתלבותם של ערבים ישראלים בחברה הישראלית	
8.....	1.2 חינוך בישראל	
8.....	1.2.1 מערכת החינוך הערבית אל מול מערכת החינוך היהודית	
10.....	1.2.2 הדמות החינוכית והמורה הראוי בישראל	
11.....	1.3 המורה הערבי	
11.....	1.3.1 הכשרת המורים	
13.....	1.3.2 השתלבותו של המורה הערבי בבתי ספר יהודיים	
15.....	1.4 שילוב במערכת החינוך	
15.....	1.4.1 תפקיד היועץ החינוכי בתהליך השילוב	
16.....	1.4.2 תוכניות שילוב בין תרבותי בחינוך	
17.....	2. פרק מתודולוגי	
17.....	2.1 שיטת המחקר	
17.....	2.2 מדגם המחקר	
17.....	2.3 כלי המחקר	
17.....	2.4 שיטת ניתוח הנתונים	
18.....	2.5 הליך המחקר	
18.....	2.6 אתיקה	
19.....	3. ממצאים	
19.....	3.1 עמדות כלפי שילוב	
20.....	3.2 חוויות חיוביות ושליליות של שילוב	
21.....	3.3 אתגרים והתמודדויות	
22.....	3.4 תרומת היועצת החינוכית	
23.....	3.5 שילוב מוצלח	
23.....	3.6 סיכום הממצאים	
25.....	4. דיון וסיכום	
25.....	4.1 תוצאות השתלבותו המוצלחת של המורה הערבי	
26.....	4.2 קשיים ודרכי התמודדות של שילוב	
26.....	4.3 תרומת המחקר, מגבלות המחקר והמלצות להמשך	
28.....	5. פרק יישומי	
28.....	5.1 רציונל	
28.....	5.2 מטרות	

28.....	יעדים	5.3
29.....	אוכלוסיית היעד	5.4
29.....	מרכיבי התכנית	5.5
31.....	מקורות	.6
33.....	נספחים	
33.....	נספח א' – תבנית הריאיון וטבלת זיקות	
35.....	נספח ב' – ראיונות המחקר	

מבוא

במדינת ישראל, אין זה מפתיע להיתקל בסוגיות הנובעות מהקשרים פוליטיים וחברתיים. החברה במדינת ישראל מורכבת ממגוון קבוצות דמוגרפיות, כאשר שתי קבוצות לאום מרכזיות בולטות ביניהן – הקבוצה היהודית והקבוצה הערבית. מדינת ישראל, בשל היותה מדינת לאום יהודית, נכשלת במשימתה להיות רבת תרבותית על אף הניסיונות המתרחשים בה. כישלון זה נובע מתוך מנגנוני קיפוח, אפליה וחלוקת כוח שאינה שוויונית. בקרב החברה הישראלית מתרחשים דיונים תדירים על הצורך בקבלת השונה ובמתן תנאים שווים, או לפחות דומים, אך לעיתים קרובות דיונים אלו אינם מצליחים להעלות תוצאות חיוביות. דבר זה בא לידי ביטוי בצורה ברורה ביותר במערכת החינוך, כאשר הערכים ההגמוניים בחברה מכתיבים את הנעשה בה. מערכת החינוך אמנם שואפת לתת תנאים דומים ככל הניתן לכלל קבוצת האוכלוסייה הצעירה, אך היא מושתתת באופן מוחלט על ערכיה של הקבוצה היהודית (בסמך-מור, 2016).

ההיבט האידיאולוגי במערכת החינוך משפיע לאין ערוך על המתרחש עבור התלמידים מהמגזר הערבי. דבר זה בא לידי ביטוי בתכני הלימוד המועברים לתלמידים, כאשר ישנו פער משמעותי בתוכניות הלימוד עבור תלמידים מהמגזר היהודי לתלמידים מהמגזר הערבי. פערים אלו נובעים בין היתר מכך שהתכנים הלימודיים שואפים לערכים אידיאולוגיים יהודיים וזיקה לחלוציות, וכמו כן מכך שהציבור הערבי אינו מעורב בהחלטות המתרחשות במערכת החינוך. כמו כן, ניתן להבחין באי שוויון בולט בחלוקת המשאבים הכלכליים בין מערכת החינוך של המגזר היהודי לבין מערכת החינוך של המגזר הערבי. המשאבים המושקעים בחינוך המגזר הערבי דלים ואינם מספקים באופן שלא ניתן להתעלם ממנו – דבר אשר מוביל להשלכות רבות במערכת החינוך. ישנו פער משמעותי במשאבים המושקעים בתלמיד מהמגזר הערבי, כאשר מושקעים בו כ-30-40% בלבד מכלל המשאבים המושקעים בתלמיד מהמגזר היהודי (אבו-עסבה, 2006).

מאחר ומושקעים משאבים דלים יותר עבור מערכת החינוך של המגזר הערבי, ישנן השלכות רחבות על המתרחש בה ולא רק ברמת התלמיד. המשאבים המושקעים בבית הספר, המשפיעים על מספר המשרות בו, מובילים למצב בו ישנו עודף מספרי של מורים ערבים אשר הוכשרו להוראה. מספר זה עולה על מספר המשרות הפנויות בבתי הספר הערביים (וינינגר, 2012). כך, תוכניות חינוך שונות מייעדות לשילוב מורים ערבים בבתי ספר יהודים (לביא, 2010). להשתלבות זו יכולות להיות השלכות רחבות ומגוונות, הן מצד המורה והן מצד התלמידים. השלכות השילוב תלויות הן בתהליך השילוב הראשוני, אך בעיקר באופן בו המורים והתלמידים יצליחו למצוא את עמק השווה בין דעותיהם ותפיסותיהם (פרגמן, 2014).

בעבודת מחקר זו אבקש לבחון את סוגיית השתלבותם של מורים ערבים בבתי ספר יהודיים, תוך בחינה מפורטת על תפיסות מורים ערבים ויהודים אודות שילוב המורים הערבים בבתי הספר היהודיים ותפקידה של היועצת החינוכית בתהליך השילוב. תחילה, אציג סקירה ספרותית נרחבת אודות מערכת החינוך בישראל והשתלבותם של חברי קבוצת המגזר הערבי בה. לאחר מכן, אבקש לבחון את הסוגיה על ידי ראיונות עם מורים ערבים ויהודים בהם אבקש מהם לשתף את תחושותיהם בנוגע לשילוב. לבסוף, אבקש ליצור דיון דרך נקודות שהועלו בסקירה הספרותית אודות תשובותיהם של המרואיינים.

1. סקירה ספרותית

1.1 האוכלוסייה הערבית בישראל

1.1.1 רב תרבותיות במדינת ישראל

באופן טבעי, מאחר ומדובר בנושא סבוך וגדוש משמעויות, ישנו קושי לגעת בכל הנקודות הקשורות לרב-תרבותיות במדינת ישראל. לא רק שמדובר בנושא טעון פוליטית, מדובר בנושא בעל רבדים רבים אשר אינם תמיד גלויים לעין והאתגר לתת את הדעת לכל אותן נקודות נחשב לבתי אפשרי בהתחשב בקוצר היריעה. עם זאת, כאשר בוחנים את מערכת החינוך במדינת ישראל, אין אפשרות שלא לנסות ולהבין את נושא רב התרבותיות במדינה. המציאות הישראלית המורכבת, המתקיימת במדינה המוגדרת כיהודית ודמוקרטית, אינה מאפשרת שוויון תרבותי במלוא מובן המילה וזאת מאחר ומצב זה עלול לסכן את אופייה וקיומה במתכונתה הנוכחית.

במדינת ישראל, רב התרבותיות באה לידי ביטוי מבחינה דמוגרפית בעיקר, כאשר מתגוררת בה לפחות שלוש קבוצות בעלות זהות דתית שונה – יהודים, מוסלמים ונוצרים. לא כל שכן, במדינה חיות שתי קבוצות לאום מרכזיות, הן הקבוצה היהודית והקבוצה הערבית, אך עם זאת נכשלת המדינה במשימתה להיות רב תרבותית. כישלון זה טמון במנגנוני קיפוח, הפליה וחלוקת כוח שאינם שוויוניים המתרחשים במדינה. אמנם ישנו דיון נרחב על קבלת השונה בחברה, וישנה דרישה לדיאלוג אודות השונות, אך קבוצה היא הקבוצה ההגמונית הקובעת את הלך הדברים במדינה בכלל ובחינוך בפרט. לחינוך ישנו כוח רב להיות בעל מעמד מרכזי בטיפוח ערכים בחברה, אך הוא נדרש להכתיב חינוך ותנאים אחידים בכלל מערכות החינוך של האוכלוסיות השונות (בסמן-מור, 2016).

במידה רבה, ניתן להגיד כי האידיאולוגיה הציונית במדינה מונעת התייחסות לעולמן של קבוצות אשר נחשבות לקבוצות מיעוט. הן עולים חדשים והן אזרחים מקומיים ותיקים שאינם יהודיים נאלצים לחיות בכפוף לסדר היום הלאומי, תוך מחיקת מאפייניהם הקהילתיים. אם אין הם בוחרים להתנהל על פי האג'נדה הרווחת, הם מודרים על השכבות החיצוניות של החברה (גולדן וברס, 2012). אחד ממוקדי החשש העיקריים של מערכת החינוך נובע מנוכחותם ועלייתם של מי שמערער על ערכי הקבוצה ההגמונית. כך, מערכת החינוך פעמים רבות ניצבת מול האתגר להטמיע את הקבוצות הזרות בתרבות הלאומית וליצור זיקה אצל כלל התלמידים אודות הערכים המקובלים בחברה (בסמן-מור, 2016).

על אף הדרישה להומוגניות חינוכית הנובעת מתפישת המדינה כמדינת לאום בעלת צביון יהודי, מתקיימות מערכות חינוך עצמאיות. מערכות חינוך אלו קיימות בעקבות התפיסה הפוליטית הגורסת להכרה בריבוי תרבויות במדינה, או מתוך רצון של קבוצות המיעוט לשמר את השוני התרבותי שלהן. עם זאת, במאמרו של שיפמן (2016), הוא טוען כי אין להסתכל על תוכניות החינוך העצמאיות בתור יוזמות המכירות בשונות האמיתית של קבוצות המיעוט, אלא מדובר בהחלטות מעשיות בלבד. לדידו, חינוך לרב תרבותיות ומוסדות חינוך עצמאיים קיימים על מנת לפקח במידה רבה על התנהלותן של קבוצות המיעוט על ידי המדינה. כלומר, לא מדובר בהחלטות הנובעות משיח רב תרבותי, אלא מנסיבות פוליטיות ובירוקראטיות.